

Atutem, bo nie trzeba chyba nikogo przekonywać, jak bardzo indeks ten ułatwia korzystanie z książki i powracanie (czy śledzenie) szczególnie interesujących wątków bez konieczności wertowania kartek. Słabością jest jednak jego niestaranne wykonanie. O ile jeszcze niestaranność w sposobie zamieszczania nazwisk autorów jest do wybaczenia (niektóre nazwiska są poprzedzone pełnym imieniem, niektóre tylko pierwszą literą imienia, jeszcze inne nie posiadają nawet i tego), to już całkowicie niezrozumiałe jest umieszczenie tam hasła *Paruzja*, które nazwiskiem na pewno nie jest. Nie są to jednak uwagi do autora, ale do redaktora książki, i wprawdzie niedociągnięcia edytorские nie mają wpływu na jej treść, to jednak rażą.

Podsumowując, omówiona tu pokrótce książka Andrzeja L. Zachariasza *Istnienie. Jego momenty i ab-solut, czyli w poszukiwaniu przedmiotu einanologii* podejmuje zagadnienia fundamentalne zarówno dla filozofii, jak i dla samego człowieka. Jej wartość jest więc tym większa, że (przy całym swym bogactwie teoretycznym) dotyczy również kwestii praktycznych – zrozumienia człowieka i jego miejsca w świecie (lub szerzej: w istnieniu). Jest to zatem nie tylko podróż w poszukiwaniu przedmiotu einanologii, ale też podróż w poszukiwaniu sensu ludzkiego istnienia. Tym samym zaś monografia Andrzeja L. Zachariasza potwierdza tezę Kanta, że właściwie wszystkie pytania filozofii, także pytanie o istnienie, można sprowadzić do jednego, do pytania o człowieka.

Ryszard Wójtowicz

Network state – nowa forma państwa

Network state – новая форма государства

Jadwiga Staniszkiś, *Władza globalizacji*,
Wyd. Nauk. Scholar, Warszawa 2004, ss. 208

Procesy globalizacyjne nie tylko wciągają w swoją logikę coraz to nowe obszary, lecz także wyrrywają poszczególne kraje z ich „czasu historycznego”, etapu i typu rozwoju, narzucając im procedury nie odpo-

wiadające ich stadium oraz skali możliwości (s. 7). Zdaniem J. Staniszkiś, globalizacyjna logika doprowadziła do „sprasowania czasu historycznego”, którego skutki ówczesznie nie są dostatecznie rozpoznane.

Jest to jedna z tez wyjściowych książki J. Staniszkis. Natomiast na strukturę recenzowanej książki *Władza globalizacji* składa się: *Przedmowa: Władza i globalizacja* s. 7–37; cztery rozdziały: rozdział pierwszy *Władza relacyjna, której już nie ma?* s. 37–69; rozdział drugi *Asymetria racjonalności: globalizacja i postkomunizm* s. 69–120; rozdział trzeci *Konflikty w świecie zachodnim* s. 120–164; rozdział czwarty *Wyzwania globalne, kultura i rozwój* s. 164–187; a także paragraf zatytułowany *Zamiast zakończenia: sztuka panowania* s. 187–203 oraz *Indeks rzeczowy* s. 203–208.

Nie sposób w niniejszej recenzji przedstawić treści całej książki, która obfituje w szczegółowe analizy i wyniki badań. Dlatego też ograniczę się jedynie do zaprezentowania głównych idei, wokół których J. Staniszkis konstruuje koncepcję władzy i globalizacji.

Zdaniem J. Staniszkis, jednym ze skutków globalizacji jest „sprasowanie czasu historycznego” i podporządkowanie go „asymetrii racjonalności”, która „wnoszona przez globalną logikę wymusza powierzchowną, selektywną, »pastiszową«, instytucjonalną kompatybilność i przedwczesną deindustrializację, która nie odpowiada »czasowi historycznemu« postkomunizmu” (s. 7).

Sprasowanie „czasu historycznego” w kontekście globalizacji to zrównanie z sobą niewspółmiernych, poszczególnych rynków przy jednoczesnym zmuszaniu ich do poszukiwania katalizatorów porządku, gdyż skutkiem owej „niekompatybilności

rynków” jest chaos. Następstwem tego stanu jest proces, który prowadzi do powierzchownej synchronizacji działań i faz cyklu ekonomicznego, a w konsekwencji do „asymetrii racjonalności” tj. pseudoporządku, procesu pozbawionego sfunkcjonalizowanej różnorodności, systemu.

Sytuacja ta w konsekwencji blokuje samoorganizację i zmniejsza szanse na godziwą i realną integrację z globalizującym się światem. Dlatego też, zdaniem J. Staniszkis, sytuacja krajów postkomunistycznych to niekompletny kapitalizm i „reprodukcja się niesterowność”. Innymi słowy, autorka *Władzy globalizacji*, stwierdza, że asymetria racjonalności oraz instytucjonalne „windowanie” krajów z ich własnych etapów i typów ewolucji zmienia sam proces globalizacji. W konsekwencji powoduje to sprzeczności w nim samym.

J. Staniszkis wskazuje na trzy sprzeczności: pierwsza – ujawnia się w tym, że globalizacja, wchłaniając i powierzchownie integrując nowe gospodarki, destabilizuje samą siebie, poprzez ograniczanie przestrzeni stabilizacyjnej (s. 8). Sprzeczność druga w obecnej fazie globalizacji – wynika z konfliktu między geoekonomią a geopolityką. Konflikt ten dotyczy m.in. umiędzynarodowionego kapitału i obecnego hegemonu – USA. Natomiast sprzeczność trzecia procesu globalizacji wiąże się ze wzrostem irracjonalności oraz jej funkcjonalizacji (s. 10).

Zdaniem J. Staniszkis, współczesny globalizujący się świat nie jest już zintegrowanym, samoregującym

cym się systemem zdolnym do zachowania ultrastabilności. Okazuje się bowiem, że współczesna logika globalizacji, oparta na asymetrii racjonalności oraz presji ku instytucjonalnej kompatybilności, zniszczyła sfunkcjonalizowaną różnorodność. Spowodowało to, że została zablokowana „kreatywna samoorganizacja peryferii”, realna integracja, a jej miejsce zajęła powierzchowna, wyrwana z kontekstu historycznego, selektywna i zideologizowana integracja (s. 10).

Jednym z dramatycznych przykładów sfunkcjonalizowanej, zideologizowanej irracjonalności są formułowane w krajach postkomunistycznych, w tym także w Polsce, pomysły przebudowy tożsamości, polegające na zredukowaniu napięć związanych z kolizją między formalną i realną integracją a gospodarką światową. J. Staniszkis podkreśla, że „globalizacja podobnie jak władza, należy do tych zjawisk, które poznaje się nie wprost, nie – same w sobie, lecz – po rezultatach” (s. 14). Dlatego też, zdaniem autorki *Władzy globalizacji*, istotne a zarazem niełatwe jest określenie statusu ontologicznego władzy i globalizacji, gdyż jest to właściwość, która sama nie jest ani istnieniem, ani nieistnieniem, ale stanowi warunek obu, wywołując zmiany w świecie bytów, przekształcając istnienie w nieistnienie i odwrotnie. Stąd też, zdaniem J. Staniszkis, istotą takich zjawisk jak globalizacja i władza jest stawanie się, a nie bycie. Władza i globalizacja potwierdzają

się w rezultatach i po nich są rozpoznawane (s. 15).

Dlatego też zjawisko globalizacji wymusza nowy sposób analizowania zjawiska władzy. Okazuje się, twierdzi J. Staniszkis, że konieczne jest przesunięcie akcentów z władzy relacyjnej na władzę jako syntetyczną właściwość systemu (s. 16). Nie mówi się już o „rządzie” lecz o „rządności”. Owa „rządność” zależy od jakości rozwiązań instytucjonalnych, od charakteru powiązań między różnymi elementami, a także od sposobu „problematyzowania” rzeczywistości. Przy czym, dodaje J. Staniszkis, władza relacyjna nie zanika całkowicie, chociaż procesy globalizacyjne doprowadziły do jej dekonstrukcji i powstania nowych konfiguracji.

Dawne państwo o wyraźnym centrum, hierarchicznie uporządkowanych, jednolitych i logicznie powiązanych procedurach, już nie istnieje. Według autorki *Władzy globalizacji*, przekształciło się ono w **państwo sieciowe** (*network state*), z pajęczynami powiązań wykraczającymi poza nominalne granice, zmierzającymi ku zewnętrznym ośrodkom dyspozycji (s. 17).

Dlatego też systemowe rozwiązanie, tj. liberalizacja operacji finansowych, ma odmienny sens w zależności od „czasu historycznego” oraz stopnia dojrzałości danego rynku i jego skali. Przy takiej sytuacji państwo staje się tworem wielowymiarowym, co oznacza, że część jego funkcji opiera się na logice komercyjnej, różnej od logiki biurokratyczno-politycznej. Stąd też, według J. Sta-

niszki, „tradycyjne, rządowe instrumenty koordynacji i kontroli okazują się mało przydatne wobec aktorów odwołujących się do racjonalności rynku” (s. 180).

Oznacza to, że dekonstrukcja uprawnień państwa jest wielopoziomowa i wielowymiarowa. Zasada regulacji każdego z wymiarów jest czynnikiem decydującym, co z perspektywy każdego z nich jest racjonalne, gdyż „każdy typ instytucji określa swą własną rzeczywistość” (s. 18).

Możemy powiedzieć, że globalizacja ma dwa wymiary.

Pierwszy – to wymiar wirtualny oderwany od sfery materialnej; jest to także niematerializujący się obieg pieniądza.

Drugi – to nowa sytuacja w sferze władzy, która ujawnia możliwości nowego dyscyplinowania i selekcjonowania procedur i rozwiązań instytucjonalnych, które cechuje szczególnie asymetria racjonalności.

Dlatego też, zdaniem J. Staniszkis, kraje postkomunistyczne, próbujące doprowadzić do końca rewolucję kapitalistyczną, muszą zdać sobie sprawę, że świat tego nie oczekuje i nie potrzebuje (s. 32).

Pomijając w tym miejscu obszernie i nader doniosłe wyniki analiz autorki *Władzy globalizacji*, zrekapituluję stwierdzeniem J. Staniszkis, że do czynników, które mają bezpośredni związek z globalnym fenomenem asymetrii racjonalności, należą: 1) Umiejętność zachowania instytucji i procedur racjonalnych w skali danego systemu, 2) Zachowanie własnej

czasoprzestrzeni, co wymaga dyskursu na temat asymetrii racjonalności oraz zdolności do selekcjonowania przyjmowanych rozwiązań, 3) Sposób problematyzowania rzeczywistości, 4) Docenienie problemu „czasu historycznego”, 5) Zdolność rozpoznawania samego siebie tj. wewnętrznej autorytarnej komunikacji, 6) Zakres i jakość metaregulacji.

Stąd też, zdaniem J. Staniszkis, zapewnienie sterowności w procesie globalizacji wymaga od świata zachodniego głębokiej zmiany epistemologii, czy wręcz zmiany cywilizacyjnej (s. 35). Dlatego też należy podkreślić, że globalny kapitalizm na poziomie strategii (akumulacji kapitału) deterytorializuje zasady i dekontekstualizuje systemy znaczeń, a na poziomie taktyki wciela się z powrotem w lokalne formy (modele produkcji i konsumpcji, instytucjonalne warunki gwarantowania kontraktów) (s. 35). W rezultacie oznacza to, że: po pierwsze – impuls globalizacji wywołuje nadmierne relacje instytucjonalne w różnych regionach świata, po drugie – globalizacja nie tylko znosi państwo, lecz także koroduje wszystkie formy lokalnej administracji.

Przedstawiony jedynie niewielki fragment zagadnień analizowanych przez J. Staniszkis świadczy dobitnie o znaczeniu i doniosłości książki *Władza globalizacji*, nie tylko w zakresie socjologii. Recenzowana książka powinna stać się lekturą obowiązkową dla każdego, kto choć w minimalnym stopniu pragnie zrozumieć mechanizmy rządzące współ-

czesnym światem, światem polityki, ekonomii, społeczeństwa i w konsekwencji kultury. Książka ta w pewnym stopniu odpowiada na pytanie: dlaczego globalizacja, która powinna służyć rozwojowi całych społeczeństw, poprawiać status życia ubo-

gich, dawać szansę każdemu np. do edukacji i opieki zdrowotnej, przynosi generalnie pożytek krajom dobrze sytuowanym i uprzemysłowionym, a nie ubogim i dopiero rozwijającym się.

Anna Ondrejková

Etika a hľadanie zmyslu života

Этика и поиск смысла жизни

Dušan Špiner, *Nástin křesťanské etiky a jejího významu v hledání smyslu života*, Olomouc, Univerzita Palackého, 2004, ss. 118

V útlej knižočke, koncipovanej aj ako učebnica, sa autor podujal zmapovať a čiastočne aj kriticky reflektovať ucelené myšlienkové útvary a aktivity mysliteľov v oblasti náboženskej i filozofickej etiky ako aj vlastné stanoviská. V prvej kapitole analyzuje problematiku okolo pojmu etika, jeho etymológiu z pozície religionistiky a filozofie. Druhá kapitola je vysvetlením, čo treba podľa autora chápať pod pojmom personálna etika, kde sú jej korene a existenciálny aspekt. Tretia, štvrtá a piata kapitola je venovaná vybraným kategóriám etiky, šiesta Božím zákonom a ich významu pre etiku a praktický mravný život osoby. Posledná, siedma kapitola s názvom „Cieľ kresťanskej etiky“ jej náčrt uzatvára. Sebainter-

pretácia ako bytostný rys ľudskej existencie je tu zreteľne artikulovaný na základe zosúladenia filozofických východísk a náboženského konceptu. Myšlienky a konštatovania tu obsiahnuté nabádajú k zamysleniu sa nad vlastným konaním.

V centre autorovej pozornosti sú kategórie: svedomie, sloboda a cnosť. V rámci analýzy svedomia aj kategória zodpovednosti, v rámci slobody vôľa a konanie človeka, v rámci cností aj viera, nádej a láska, ktoré autor zrejme považuje za cnosti najdôležitejšie. Keďže ide o názorové zameralenie na kresťanskú etiku autor venuje značnú pozornosť problematike Božích zákonov analyzujúc jednotlivé prikázania z pozície etiky a v rámci toho poukazuje na ďalšie kategórie.